

## DEKLICA IN ČRNI MOŽ<sup>1</sup>

Primerilo se je leta 1995, da ena od glavnih zgodb v slovenskih medijih ni bila politične proveniencije. Glavno vlogo v njej sta odigrala dva Cigana. Njena zgodba je na kratko takale: On (22 let) je kupil Njo (12 let) na Kosovu in jo potem imel zaprt v svojem bednem domu v Mariboru, kjer jo je pretepal in spolno zlorabljal. Zgodba se konča z njeno nosečnostjo.

(Slovenska) javnost je bila zgrožena in ogorčena. V hipu so ga prepoznali vsi: temnopolt agresiven možakar s črnimi lasmi in črnimi očmi in še bolj črno dušo. Skoraj prava zver. Tega ni mogoče tolerirati v civilizirani državi, kakršna je Slovenija. Na sodišče z Njim!

Tako je javna tožilka vložila zoper Njega obtožnico zaradi nezakonitega odvzema prostosti, telesnih poškodb in spolnega občevanja z osebo, mlajšo od 14 let. Vsi so vedeli, kako se bo glasila sodba: On bo spoznan za krivega in zaprt in pomirjena Slovenija se bo spet predala običajnim opravilom.

Toda, glej presenečenje! Sodišče je razsodilo, da "ni kriv", z obrazložitvijo, da ni bilo podanih nobenih dokazov proti Njemu, razen spolnega občevanja z osebo, mlajšo od 14 let, kar pa je spet običaj znotraj Njegove etnije.

Tako je sodba, ki naj bi pomenila *happy end* tragične zgodbe, postala njen tragični vrh. Glasni protesti so odmevali po javnih občilih: "Kako je to mogoče!" In sodnik je bil enodušno prepoznan za drugorazrednega kulturnega antropologa, ki je izgubil kompas! (Resnična) zgodba ni samo še ena tragična zgodba s humornimi učinki, temveč odpira tudi mnogo vprašanj, ki so predmet obravnave v članku, o hierarhiji norm in vrednot, o neškodljivi drugačnosti v času, ko multikulturalnost postaja norma, in o šovinizmu v kulturni konstrukciji Drugačnosti.

Članek obravnava vprašanje šovinizma v kulturni konstrukciji Drugačnosti na primeru analize medijskega poročanja o dogodku, ki je konec leta 1995 vznemiril slovensko javnost. V čustveni razpravi, ki jo je sprožila zgodba in njen sodni epilog, se je sprožila kopica vprašanj o hierarhiji norm in vrednot, o nemoteči drugačnosti v dobi, ko je multikulturalnost postala univerzalna norma, vprašanj, usmerjenih predvsem v ugotavljanje, kje so tiste meje "nemoteče drugačnosti", ko naj država s svojo zakonodajo ne bi vplivala na običaje neke skupnosti, in vprašanje razmerja med ohranjanjem tradicije in načelom varovanja človekovih pravic.

Leta 1995 se je primerilo, da ena izmed "velikih" zgodb v slovenskih medijih ni bila s področja politike. Glavno vlogo

v tej zgodbi sta imela dva Cigana in se, na kratko, glasi takole: On je kupil Njo na Kosovu za svojo ženo, jo privedel v svoj skromni dom v Mariboru (severovzhodna Slovenija), kjer Jo je trpinčil, Ji po telesu povzročil ožganine, tako da Jo je poškodoval z nožem in izvijačem in Ji z zlomljeno pivsko steklenico poškodoval obraz. Poleg tega Jo je zvezano zapiral. Zdravnik iz mariborske porodnišnice, ki je sestavil poškodbeni list, je celo menil, da bi lahko bilo njeno življenje v nevarnosti, da je bil del Njenega telesa začasno okvarjen in oslavljen, da je bilo Njeno zdravje začasno okvarjeno, Njena zmožnost za delo pa začasno zmanjšana, da je bila prizadeta Njena zunanost in da je imela še lažjo poškodbo. Vse skupaj je, seveda, prijavil policiji.

Grozljiva zgodba je hitro prišla v javnost. Ženska revija *Jana* jo je predstavila takole:

"Dvaindvajsetletnik jo je od njenih staršev kupil, kot naj bi bil običaj, in zato menil, da lahko s svojo lastnino počne, karkoli se mu zahoče.

Deklici je njegovo ravnanje sprva ugajalo, postajal pa je vse bolj nasilen, njeno življenje pa vse bolj podobno tragediji. Zgodba se je prevesila na drugo stran. Starši so jo večkrat odpeljali domov, tudi sama je začela bežati k domačim, vendar jo je kruti mož vedno znova na silo odpeljal k sebi. Majhno in šibko dekletce je bilo pretepeno, njena družina in policija pa nemočni in nesposobni, da bi jo uspeli zaščititi. Zaprta v stanovanju je doživljala grozote, ki si jih ne moremo predstavljati. Na njenem nebogljenem telesu so vidni znaki krutega mučenja, pretepanja z električnim kablom, na nežni koži zijajo brazgotine, ki so nastale od cigaretnih ogorkov. Za zaklenjenimi vrati ji je nesojeni mož grozil, da jo bo ubil, in ji grozil, da mora biti na voljo vsem moškim." (Kadilnik 1995)

Slovenska javnost je bila zgrožena in ogorčena. V hipu si ga je vsak predstavljal: zagorel agresiven možak s črnimi lasmi in črnimi očmi in še bolj črno dušo. Skoraj prava zver. Tega ni mogoče tolerirati v civilizirani državi, kakršna je Slovenija. Na sodišče z Njim!

In res, državna tožilka je proti Njemu vložila obtožnico za kaznivo dejanje protipravnega odvzema prostosti, za kaznivo dejanje lažje telesne poškodbe in za kaznivo dejanje spolnega nasilja nad osebo, mlajšo od 14 let. Očitana kazniva dejanja naj bi storil s tem, da je julija in avgusta 1995 brez vsakršnega pooblastila, torej protipravno, Njej omejil svobodo gibanja tako, da Ji je prepovedal zapustiti stanovanje. Večkrat Ji je tudi zvezal skupaj roke in noge, da stanovanja ni mogla zapustiti. Poleg tega naj bi Jo v natančneje neugotovljenih dneh v času od meseca februarja do avgusta 1995 lažje telesno poškodoval tako, da jo je zbadal z nožem in izvijačem ter Ji s tem povzročil vreznine na hrbtu, desni rami in levem sencu, Jo z vžigalnikom žgal po roki in na Njej ugašal cigaretno ogorke, s čimer Ji je povzročil ožganine na hrbtu, prsih in rokah. Pretepal Jo je tudi z električnim kablom in Ji povzročil udarino leve goleni. Obtožba Ga je bremenila tudi spolnega

<sup>1</sup> Prispevek je bil pripravljen za redno letno konferenco *Gypsy Lore Society*, ki je potekala na *New School for Social Research* v New Yorku v času med 28. in 30. marcem 1996.



občevanja z otrokom, torej z osebo, ki še ni bila stara 14 let. - Na obravnavo je On čakal skoraj tri mesece v priporu.

Vsem je bilo jasno, kakšna bo razsodba: spoznan bo za krivega in zaprt, pomirjena Slovenija pa se bo vrnila k vsakdanjim poslom. Toda presenečenje, presenečenje!

Del obtožnice v zvezi s povzročitvijo lažje telesne poškodbe je državna tožilka med obravnavo umaknila. Po mnenju sodnega izvedenca Maksa Pena so bile vse Njene poškodbe (brazgotine), razen sledi poškodbe na levioleni, starejše od njenega znanstva z Njim, torej še iz časov, ko Je starši niso prepustili Njemu. Del obtožnice, ki je Njemu očital kaznivo dejanje protipravnega odvzema prostosti, je bil prav tako na majavih nogah. Zgodbo si je Ona izmislila zaradi ljubosumnosti, ker naj bi On pogledoval tudi za drugimi ženskami. Njeno izpoved je potrdilo tudi več prodajalk iz bližnje trgovine. Deklica je prihajala v trgovino po nekajkrat na teden, so rekle, zapomnile so si jo po trebuščku in po tem, da je bila nasmejana in simpatična. Ona je na sodišču povedala tudi, da se imata z Njim rada in da se bosta poročila. Njena mati pa je povedala, da je On plačal Njeno nedolžnost in da jo je zato lahko odpeljal na svoj dom, o hčeri pa, da se ji je večkrat zlagala in da ne ve, kdaj ji lahko verjame (Ravter 1995: 12).

Prvotne zgodbe ni bilo več. Sodniški presoji je ostala prepuščena le še obtožba o kaznivem dejanju spolnega napada na otroka. Ker je bil ta otrok Njegova žena, je sodni senat Okrožnega sodišča v Mariboru izrekel oprostilno sodbo, pri čemer je sodišče poudarilo predvsem vprašanje, ali se je obtoženec sploh zavedal prepovedanosti svojega ravnanja. On se je namreč v zagovoru skliceval na to, da spolni odnosi z mladoletnicami pri Ciganih ne le da niso nič nenavadnega, temveč so nekaj povsem normalnega. Navedel je tudi, da se je sedem Njegovih sester poročilo nekako med dvanajstim in trinajstim letom, saj je najstarejša sestra Serbeza, ki je stara 17 let in ima tri otroke, zanosila še pred svojim štirinajstim letom.

To prakso med Cigani sta potrdili tudi socialna pedagoginja Metka Vujčić in pedagoška svetovalka za šolstvo Jasna Kolarič. Pojasnili sta, da "ni nič 'posebnega' ali celo 'senzacionalnega', če se zgodi, da rodijo romske deklice že pri 13. ali 14. letih", in da Center za socialno delo ni nikoli ovajal Romov, ki so imeli spolne odnose z osebami, mlajšimi od 14 let, "ker je to pri Romih pač v navadi". Kolaričeva je pojasnila tudi, da "romski otroci zorijo bistveno hitreje od naših, saj imajo pri svojem šestem letu starosti že popolno vedenje o spolnem aktu".

Sodišče je prisluhnilo tudi Jožetu Horvatu, predstavniku Zveze Romov iz Murske Sobote, ki je povedal, da je število v Sloveniji živečih Ciganov, ki so se prilagodili zakonodaji, še vedno zanemarljivo majhno. Večina se namreč še vedno ravna po svojih običajih, ki so seveda bistveno drugačni od teh, ki so uveljavljeni pri nas. Še najbolj je mogoče neprilagojenost slovenski zakonodaji pripisovati Ciganom, ki so prišli v Slovenijo s Kosova, saj so prav ti s tradicijo še najbolj prežeti.

S pravnega vidika je sodišče tehtalo med dvema pravnima načeloma. Po starem rimskem načelu nepoznavanje prava škoduje, kar pomeni, da nepoznavanje zakonov ne izključuje kazenske odgovornosti. Temu nasprotno je načelo pravne zmote, ki izključuje obtoženčevo krivdo, če se sodišče prepriča, da se obtoženec ni zavedal, niti se ni moral in mogel zavedati, da je njegovo ravnanje prepovedano v občestvenem, moralnem, etičnem, socialnem pomenu. Sodišče je zavzelo stališče, da gre v tem primeru za opravičljivo pravno zmoto in da On ni vedel, da je spolno občevanje z osebo, mlajšo od štirinajst let, kaznivo.

Do takšnega sklepa je sodišče prišlo na temelju Njegove

izpovedi in pričevanja strokovnjakov, ki poznajo cigansko življenje in običaje. Na podlagi teh pričevanj se je namreč prepričalo, da je

"ena od antropoloških značilnosti Romov njihova zgodnja spolna zrelost, na katero se torej veže tudi njihovo vedenje in razumevanje smisla družbene prepovedi spolnih odnosov z otroki, se pravi z osebami, mlajšimi od 14 let".

"Ta njihova kulturna posebnost pa", po utemeljenem pričanju sodišča,

"nima za posledico konfliktov tako ne znotraj same romske skupnosti, kakor tudi v odnosu do širše kulture, ki je v bistvu, od kar živijo Romi na področju R Slovenije takšne njihove spolne navade tolerirala in to prav zato, ker je bilo očitno, da škodljivih posledic ni in da zaradi vrste antropoloških in socialnih posebnosti romske skupnosti takšno dejanje po svoji nevarnosti oziroma po svojem družbenem pomenu ne dosega stopnje tega kaznivega dejanja, kar izključuje že samo po sebi obstoj kaznivega dejanja v smislu 14. člena KZ R Sl. Ta namreč določa, da ni kaznivo dejanje tisto dejanje, ki sicer ima z zakonom določene znake kaznivega dejanja, je pa majhnega pomena."

Takšno etnično posebnost Ciganov je sodišče razumelo kot tisto "nemotečo drugačnost, ki jo demokratično naravnana družba mora tolerirati". Pri tem se je sklicevalo tudi na ustavo Republike Slovenije, ki določa, da ima vsakdo pravico izražati pripadnost svojemu narodu ali narodni skupnosti, gojiti in izražati svojo kulturo.

"Del kulture so tudi vrednostni sistemi", je pojasnjeval predsednik sodnega senata Zlatko Dežman, "del vrednostnih sistemov pa seveda tudi spolna praksa. Demokracija je družbena ureditev, kjer je poudarjeno spoštovanje nemoteče drugačnosti." Kot je povedal sodnik Dežman, bi lahko razsodil tudi drugače. Njemu bi lahko povsem hladno formalistično rekel, da na območju Republike Slovenije velja kazenski zakonik Republike Slovenije, da je ta za vse enak in da je On, kljub temu da je albanski Cigan, storil kaznivo dejanje. Toda po sodnikovem mnenju bi se v tem primeru moralo zastaviti vprašanje, ali ne bi s tem kršili njegovih človekovih pravic, saj bi s takšno sodbo "poteptali njegovo drugačnost oziroma iz formalističnih razlogov zlorabili kazensko pravo" (Mehle 1995: 42).

Sodnik Dežman je tudi prepričan, da je presodil v prid ljubezni:

"Nekateri ne razumejo vloge kazenskega prava. To je skrajno sredstvo družbe za tiste primere, ki vitalno ogrožajo sožitje v družbi in jih ni mogoče preprečiti z drugimi sredstvi kot z represijo. Jaz pa se sprašujem, ali je kazensko pravo konec dvajsetega stoletja ustrezen družbeni instrument za zatiranje ljubezni" (Mehle 1995: 43).

Oprostilna sodba je doživela silovit odklonilen odmev oziroma je v slovenski javnosti "odjeknila kot bomba". Niname-dia je 22. novembra 1995 izvedla anketo, v kateri je 395 oseb odgovorilo na vprašanje: "Pred kratkim je sodišče v Mariboru sodilo Romu, ki si je kupil 12-letno deklico za ženo in potem z njo grdo ravnal. Sodišče je oprostilno sodbo obrazložilo z etnično-kulturnimi značilnostmi romskega življenja. Kakšno ravnanje sodišča je po vašem mnenju pravilno?" Kar 79 % anketiranih je menilo, da "naj sodi izključno po črki zakona" in le 12 %, da naj "upoštevata etnično-kulturne navade in značilnosti življenja" (Mehle 1995: 44).

Tako je sodba, ki naj bi pomenila *happy end* tragične zgodbe, postala njen vrhunec. V medijih so se vrstili glasni protesti, kako je kaj takega mogoče. Značilno je, da so se kritiki trdovratno oklepali prvih informacij, čeprav so se v sodnem postopku razkrile kot neresnične. Očitno pa so se toliko bolj skladale z njihovimi stereotipi in predsodki o Ciganih.



Tako so, na primer, številne nevladne organizacije in vladni Urad za žensko politiko naslovile na javnost "ogorčeno pismo" pod naslovom *Ko mučenje ni mučenje*, v katerem očitajo sodišču, da dopušča mučenje žensk in otrok. Pismo, objavljeno v *Slovenskih novicah* 18. novembra 1995, pravi:

"Z osuplostjo in vse večjo zgroženostjo spremljamo dogodke, ki pravkar potekajo na mariborskem sodišču. Sodni senat okrožnega sodišča, ki mu je predsedoval Zlatko Dežman, je oprostil 22-letnega Roma, ki je vsaj dve leti maltretiral (pretepal, rezal, žgal kožo) in spolno zlorabljal še ne 13-letno deklico, ki jo je kupil za svojo 'ženo'. Deklica je letos poleti, potem ko jo je obtoženi mučil in izoliral v stanovanju, rodila njegovega otroka."

Podobno je ignorirala dejstvo, da je državna tožilka umaknila del obtožnice, ker zanjo ni bilo stvarne podlage, tudi Spomenka Hribar. Ona je še nekoliko bolj od pravkar navedenih institucij priredila dejansko stanje stereotipnim predstavam o Ciganih, ki v slovenski folklori nastopajo kot tatovi in mučitelji otrok. Hribarjeva je namreč žrtev povsem deseksualizirala s tem, da jo je nekoliko pomladila in iz nje naredila "desetletno dekletce":

"Iz časopisov smo izvedeli za izid sojenja albanskemu Romu, ki je kupil desetletno dekletce istega rodu, ga dve leti posiljeval, pretepal z električnim kablom, mu rezal kožo, ugašal na njem cigarete..." (Hribar 1995: 36).

Ko se je javnost vendarle sprijaznila z dejstvom, da je tisti del zgodbe, kjer je govora o nasilju nad "nebogljenim otrokom", brez pravih temeljev, so kritiki začeli iskati druge razloge, s katerimi bi izpodbijali sodbo. Sodišče je bilo torej obtoženo, da je sodbo oprlo "bolj na amatersko kulturno-antropološke argumente kot na na pravno-profesionalne kvalifikacije" (M. Jezernik 1995). Zanimivo in značilno je, da je v tej argumentaciji prišla do izraza nemajhna mera ksenofobije. Prvi je izrekel tako mnenje urednik *Slovenskih novic* v svojem rednem uredniškem komentarju 16. novembra 1995:

"Prekrasno! Ko se bo na primer v Sloveniji, ki postaja varno zatočišče jutrovske etnije na pohodu na evropski zahod, nabralo dovolj ortodoksnih Arabcev, ne bodo po mariborski logiki naše sodne oblasti niti s prstom mignile, ko si bodo muslimanski gospodje zaradi prestopkov v etniji začeli sekati roke in rezati ušesa. Demokratično bomo naravnani tudi, ko si bo kakšen na novo komponirani Slovenec v skladu z običaji svojega matičnega ljudstva omislil harem in obrezovanje deklic, zamorske zlate rinke v nos, japonsko povijanje nog itd.

Kot miške bodo naša sodišča tiho tudi, ko se bodo pod Alpami razmnožili ljudožerci z otočja Fidži in Sumatre. Če bodo pojedli kakšnega svojega, ne bo ob slovenskem ustavnem spoštovanju etničnega ljudodožerstva nihče ukrepal, težka pa bi bila tudi, če bi v kotlu končal kakšen Slovenček. Ljudem vendar ne moreš odrekati pravice do hrane. /.../ Republika Slovenija je dežela, kjer bi oblasti dovolile, da znamenitega pesnika Rushdija doseže etnična posebnost, namreč puščica, izstreljena v Iranu." (Bauer 1995a)

Čez čas mu je pritegnil z novimi, nič manj srhljivimi primeri tudi strokovnjak s področja socialne psihologije:

"V soglasju s to logiko bi morali npr. priseljenemu hindujskemu fundamentalistu dovoliti, da z umrlim soprogom sežge tudi vdovo (sati); priseljenemu islamskemu fundamentalistu dovoliti, da opravi cirkumcizijo neodrasle deklice, priseljenemu papuanskemu otočanu, ki se še zmeraj oklepa tradicije kanibalizma, da ubije in požre soseda, ki ne sodi k njegovemu plemenu itn., primerov je toliko, da jih ne gre naštevati." (M. Jezernik 1995)

Kritiki so oporekali tudi ustreznosti uporabe ustavnega določila o nemoteči drugačnosti in kazenskopravnega instituta pravne zmote:

"Trditev je seveda grozljiva. Najprej nam pove, da je za nekatere sodnike in, kot kaže, tudi menda svetovno znane pravne strokovnjake tako imenovana etnična drugačnost nad zakonom neke suverene države. Čeprav ta nemoteča etnična drugačnost kupi otroka kot kravo ali svinjo, potem pa temu otroku naredi otroka, ki je nezaželen. Drugo, s čimer se nikakor ni mogoče strinjati, pa je stališče sodnika, da Ciganom, lepo zavitim v vato etnije, sploh ni treba poznati slovenskih zakonov. To, da se jih ne držijo, je že dolgo znano." (Bauer 1995b)

Nič ni pomagalo navajanje, da sodišče ni ravnalo samovoljno, kot so bili prepričani mnogi, ampak je svojo sodbo oprlo tako na zakonodajo kot na izpovedbe prič in sodnih izvedencev. Rdeča nit vseh protestov je bila, da je bilo Njegovo početje nedopustno, čeprav gre za romsko deklico in njihove običaje.

"Po povsem laični presoji pa bi vendar sklepali, da bi bilo treba delikt obravnavati po zakonih države, v kateri je bil delikt zagrešen - mučenje kot sužnje kupljene žene, v bistvu še otroka, v Sloveniji torej po slovenskih zakonih." (Lorenz 1995)

"Iz pogovorov s sodnikom vem, da je prepričan v pravilnost svoje odločitve in da je še posebej zadržan do neznosne lahkotnosti uporabe kazenskega prava. Po njegovem mnenju bi v demokratični državi morali tolerirati nemotečo drugačnost na tak način, da se po njej ne udriha s kazensko-pravno represijo." (Mehle 1995: 43).

Zlasti neprimerna pa se mu zdi uporaba kazenskopravne represije za zatiranje ljubezni. V odprtem pismu je 24. novembra 1995 to svoje stališče izrazil z naslednjim vprašanjem predsednici vladnega Urada za žensko politiko:

"Ali res verjamete, da je kazensko pravo na pragu 21. stoletja ustrezen instrument za zatiranje ljubezni in to samo zato, ker nismo pripravljeni sprejeti drugačne kulture, s katero je ta ljubezen prežeta?" (Dežman 1995)

Kot je povedal sodnik Dežman kot gost v mojem seminarju, je prepričan, da On ni vedel in da Mu niti ni bilo treba vedeti, da je po slovenskih zakonih prepovedano imeti spolne odnose z osebami, mlajšimi od 14 let. V to, da On res ni poznal te prepovedi, tudi nihče izmed številnih kritikov ni podvomil, čeprav je na primer Njegov odvetnik v nekem intervjuju povedal, da laž za Cigane "ni nekaj nemoralnega, ampak je način preživetja" (Ravter 1995: 12). Lahko ugotovimo, da so si bili vsi enotni glede tega, da so norme Ciganov drugačne od norm "civilizirane skupnosti" in da jih "ne moremo presojati s svojimi merili" (Ravter 1996: 21).

Sam menim drugače. Menim, da Ciganov ne gre presojati s kakimi posebnimi merili. Kajti obstoječa zakonodaja določa tudi meje svobode, zato s toleriranjem kršitve ne ničimo samo kredibilnosti sodstva, marveč hkrati marginaliziramo prav kršitelja samega, ga potiskamo na rob družbe. Prav tako sem prepričan, da ni res, da Cigani ne poznajo tistih določil pozitivne zakonodaje, ki prepovedujejo spolno približevanje osebam, mlajšim od 14 let. Da to določilo dobro poznajo, čeprav ga resda ne spoštujejo, se je dovolj razločno pokazalo prav v tem primeru. Namreč, Cigani ne kupujejo neveste, ampak plačajo njeno nedolžnost. Ta ni poceni, saj sta Njena starša terjala od Njega kar 50.000 DEM. V našem primeru je bil On odštel premalo, le 11.000 DEM, zaradi česar je zgodba sploh prišla v javnost. Sodišče je ugotovilo, da Ga je ovidil tast, ki se Mu je hotel maščevati zaradi prenzike odškodnine, za maščevalca pa je izbral državni represivni aparat, ki po uradni dolžnosti varuje svobodo in osebno integriteto posameznika in varuje spolno nedotakljivost oseb, mlajših od 14 let. Cigani svoje spore sicer dosledno rešujejo znotraj svoje skupnosti in, kot je povedal Njegov odvetnik, so tudi to zahtevo v nadalje-



vanju rešili znotraj svojega kroga (Ravter 1995: 12).

V presojanju Ciganov "z njihovimi merili" vidim odsev določene simbioze med šovinizmom vladajoče kulture na eni strani in ciganske zvičajnosti na drugi strani. Šovinizem večine v Evropi že stoletja dolgo razlaga položaj Ciganov s posledico: Cigani so klateži, ker nimajo stalnega bivališča. Stalnega bivališča niso mogli imeti, ker so jih zemljiški lastniki preganjali s svojih posesti, ker so bili - klateži. Ali z drugimi besedami: Cigani so cigani, ker so cigani Cigani (prim. B. Jezernik 1979). Vendar so Cigane, kljub temu da so jih v Evropi vneto preganjali, potrebovali kot nekakšno zrcalo. Evropejci, ki so se šteli za kulturne in civilizirane, so potrebovali nasprotje, da so se lahko prepoznavali in potrjevali kot takšni. In takšno nasprotje so med drugim našli v Ciganih, "ljudstvu svobode". Cigani pa, ki so se stoletja dolgo učili, da najlaže najdejo svoj prostor pod soncem s prilagoditvijo zahtevam okolja, so prevzeli podobo, ki so jim jo vsilili od zunaj, kot nekakšno varovalno masko. Ciganska drugačnost tako ni bila nič drugega kot socialna mimikrija. Toda, če so po eni strani Cigani pod zunanjim pritiskom introjicirali vlogo Drugačnega kot element svoje identitete, je po drugi strani ta konstrukt s pigmalionsko močjo privlačil tudi Evropejce; toliko bolj, ker je bila dejansko samo podoba lastne potlačene narave (B. Jezernik 1994: 169).

V teku stoletij so se Cigani navadili, da jim prav pozicija drugačnosti omogoča preživetje, saj so si mogli dovoliti marsikatero svoboščino, ki je bila pripadnikom večine povsem nedopustna. Njihov položaj resda ni bil ne vem kako ugoden, vendar je bil razmeroma varen.

Naj navedem primer, ki sem mu bil sam priča leta 1978, ko sem služil vojaški rok. Nekemu Ciganu je po nerodnosti padla na tla puška. Komandir čete je pripetljaj hotel izkoristiti zato, da bi nemarneža "naučil vojaškega reda". Začel se je dreti nanj, ali sploh ve, kje je. Cigan je mirno odgovoril, da ne ve, ker je nepismen. Oficir, prepričan v nevednost Ciganov, se je odločil vprašati drugače: Ali veš, kako se imenuje tvoj vrhovni komandant? To je bil tedaj Tito, ki ga je poznal ves svet. A Cigan je mirno odgovoril: Ne vem, jaz sem nepismen. Odgovor je še podžgal oficirjevo jezo. V neprikrivani želji, da ga bo zdaj pa zares privil, je vrtal dalje: Ali veš, kako je ime tvojemu očetu? Dobil je kratek odgovor, da ne ve. Očitno prepričan, da pri Ciganih res nihče ne ve, kdo je čigav oče, je bil s takim odgovorom zadovoljen in je vprašal: Pa tvoji materi? Cigan je spet mirno odgovoril, da ne ve. S tem odgovorom je bil manj zadovoljen, a ker je bil trdno odločen iti do konca, je usekal z vprašanjem: Kdo te je vzgojil? Cigan je odgovoril, da ded. Zato je sledilo vprašanje: Kako je ime tvojemu dedu? Cigan je spet povedal, da ne ve. Oficir se je čudil: Kako ne veš!? Cigan pa mu je mirno odgovoril, da je umrl. Potem je oficir obupal in vojaške vzgoje za nemarnega Cigana je bilo s tem konec. Toda, ko oficirja ni bilo več v bližini, so se vsi Cigani glasno smejali in uživali v njegovi neizmerni naivnosti.

Mariborsko sodišče je, skratka, zavzelo stališče, da mora demokratsko naravnana družba varovati drugačnost. Zato si velja zastaviti vprašanje, kakšno drugačnost pravzaprav varuje sodba? Poznavalec ciganskega življenja v Sloveniji Mladen Tancer je v intervjuju za 7D povedal o njihovem načinu življenja tole:

"Mnogi živijo v za naše pojmovanje primitivnih razmerah, recimo brez elektrike, v barakah, tudi samo pod polivinilom,

kot marsikje v Žabjeku in Kanižarici. /.../ Zgodaj dorastejo, pri dvanajstih ali trinajstih se tako rekoč osamosvojijo, zlasti dekleta. Zato so bile vedno težave s šolo. V nižje razrede so še hodili, v višje pa ne več." (Ravter 1996: 21).

Ta opis navajam v nekoliko skrajšani obliki zato, da bi z njim ilustriral paradoks, na katerega je opozorila že Spomenka Hribar, da "razsodba, ki se sklicuje na varovanje multikulturalnosti, samoumevno postavlja nacionalno kulturo za vrhovno vrednoto in je multikulturalnost le njena različica" (Hribar 1995: 36).

V naši zgodbi torej ne gre zgolj za Njegovo drugačnost, temveč tudi za deklico, ki so jo Njeni starši pri dvanajstih letih prodali in ki je v tujem okolju dokončno prenehala obiskovati obvezno osnovno šolo, ne da bi socialnovarstvene institucije ali represivni aparat države zaradi tega kakorkoli ukrepali. Upravičeno se je mogoče vprašati, v čigavem interesu je toleriranje takšne drugačnosti?

Cigani nastopajo v slovenskih medijih samo kot eksces, torej samo tedaj, kadar ti nastopi potrjujejo njihovo drugačnost, neslovenskost. Kot smo videli, je ta praksa tako ukoreninjena, da pogosto ne zmorejo izstopiti iz njenih okvirjev niti tisti, ki imajo za to najboljše voljo. Njihova podoba je potemtakem stereotipna in obremenjena s predsodki o njihovi kulturni drugačnosti in manjvrednosti in je kot taka namenjena predvsem za merilo potrjevanja večvrednosti slovenske kulture. K trdoživosti te podobe pa prispevajo po svoje tudi Cigani sami, ki skušajo podobo izkoristiti sebi in prid, saj jim to na kratek rok omogoča določene svoboščine, ki so večini družbe nedostopne, na dolgi rok pa jim nedvomno povzroča škodo.

## REFERENCE

- BAUER, Marjan 1995a: Puščica. Slovenske novice 265. Ljubljana, str. 2.
- BAUER, Marjan 1995b: Pritožba. Slovenske novice 269. Ljubljana, str. 2.
- DEŽMAN, Zlatko 1995: Odprto pismo predsednici Urada za žensko politiko. Delo 272. Ljubljana, str. 16.
- HRIBAR, Spomenka 1995: Brez sočutja. Mladina 49. Ljubljana, str. 36-37.
- JEZERNIK, Božidar 1979: Za kulturo argumentiranja - ali zakaj so Cigani cigani? Glasnik SED 2. Ljubljana, str. 35-37.
- JEZERNIK, Božidar 1993: Spol in spolnost in ekstremis (Antropološka študija o nemških koncentracijskih taboriščih Dachau, Buchenwald, Mauthausen, Ravensbrück in Auschwitz 1933/45). Borec 45/1-2. Ljubljana.
- JEZERNIK, Mišo 1995: Vsi različni, vsi enakovredni. Delo, 23. 12. 1995. Ljubljana, str. 36-37.
- KADILNIK, Hermina 1995: Ubito otroštvo. Jana 36. Ljubljana, str. 21.
- LORENZ, Alenka 1995: Slovenska pravica: Romi lahko kupujejo deklice in jih mučijo! Slovenske novice 265. Ljubljana, str. 3.
- MEHLE, Borut 1995: Na svoji zemlji. Mladina 48. Ljubljana, str. 42-44.
- RAVTER, Nada 1995: Bo tudi Farija predvolilna kost. 7D 49. Maribor, str. 10-12.
- RAVTER, Nada 1996: Cigani, ljudje iz zadnje klopi. 7D 4. Maribor, str. 20-21.



## Summary

## THE LITTLE GIRL AND THE SWARTHY BEAST

Božidar Jezernik

It happened in the year 1995 that one of the stories in Slovenian media was not about the politics. The main role in the story was played by two Gypsies. In brief, the story goes as follows: He (22 years old) had bought Her (12 years) in Kosovo and kept Her imprisoned afterwards in His poor home in Maribor (north-east Slovenia) abusing Her physically and sexually. The end of the story being Her pregnancy.

The (Slovenian) public was enraged and disgusted. In an instant everybody recognised Him: a swarthy aggressive man, with dark hair and dark eyes, and even darker soul. Almost a real beast. Which cannot be tolerated in a civilised country like Slovenia. To court with Him!

So, the Public Prosecutor brought an action against Him for unlawful imprisonment, personal injuries, and having sex with a person under fourteen. Everybody knew what would be the sentence: He would be found guilty and imprisoned, and reconciled Slovenia business as usual.

But, surprise, surprise! The court found Him "not guilty", arguing that there was no proof against Him, except that He had sex with a person under fourteen, which again was to be seen as a custom with His ethnic group.

So, the sentence which was supposed to be a happy end of a tragic story, became its climax. Loud voices protested in the media: "How was it possible!" And the judge was unanimously recognised as a second-class cultural anthropologist who lost his compass! The (real) story was not just another tragic story with humorous effects. It also raises many questions, discussed in the article, about the hierarchy of norms and values, of unharmed otherness in the age when multiculturalism is becoming a norm, and of chauvinism in cultural construction of Otherness.

Nena Židov

UDK 016 : 39(497.4)

FRAGMENTI SLOVENSKE ETNOLOŠKE  
BIBLIOGRAFIJE

Slovenska etnološka bibliografija je še dokaj nepopolna. Sestavljajo jo številni fragmenti, ki pa so tako po obsegu kot po metodoloških izhodiščih zelo različni. Doslej je bilo objavljenih dvajset etnoloških bibliografij (v pomenu letne oziroma večletne produkcije), ki skupaj pokrivajo enaintrideset let. Poleg letnih etnoloških bibliografij nikakor niso zanemarljive tudi številne objavljene osebne (personalne) bibliografije, pa krajevne in pokrajinske bibliografije ter tematske bibliografije. Nadalje gre za bibliografije sodelavcev posameznih ustanov, za bibliografije študentskih nalog, bibliografije slovenske etnološke periodike in še bi lahko naštevali. Vse te bibliografije bi bilo pri izdelavi celotne slovenske etnološke bibliografije potrebno upoštevati. Seveda pa bo potrebno upoštevati tudi bibliografije sorodnih strok, institucij, periodike, slovensko splošno bibliografijo itd. Na tem mestu bi rada predstavila dosedanja prizadevanja, povezana z objavljanjem (letnih) slovenskih etnoloških bibliografij, bibliografij prispevkov, objavljenih v slovenski etnološki periodiki, in bibliografij nalog študentov Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo.

SLOVENSKE ETNOLOŠKE (LETNE)  
BIBLIOGRAFIJE

Prvi začetki slovenske etnološke bibliografije segajo v konec 19. stoletja, ko je Matija Murko na Dunaju v *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* objavil bibliografijo za leti 1894 in 1895. V isti reviji je Janko Šlebinger objavil bibliografijo za obdobje od leta 1898 do 1904. Bibliografije za obdobje od leta 1929 do 1932 je v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* objavil Franjo Baš. Po drugi svetovni vojni je Vilko Novak v *Slovenskem etnografu* objavil bibliografijo od leta 1945 do 1950, Marija Jagodić (Makarovič) pa za leto 1951 z dodatki za leta 1945-1950. Kaže, da se potem nekaj časa nihče ni posebej ukvarjal z etnološko bibliografijo (vsaj objavil je ni). Naslednjih enajst letnih bibliografij, od 1968 do 1978, je zbral in objavil Janez Bogataj. Bibliografije za leta 1968, 1969, 1970, 1971, 1972 in 1973 je objavil v *Glasniku Slovenskega etnografskega društva* in bibliografije za leta 1974, 1975, 1976, 1977 in 1978 v *Glasniku Slovenskega etnološkega društva*.

Kratice:

- ČZN = Časopis za zgodovino in narodopisje
- GSED = Glasnik Slovenskega etnografskega društva
- Glasnik SED = Glasnik slovenskega etnološkega društva
- SE = Slovenski etnograf
- ZÖV = Zeitschrift für österreichische Volkskunde